

Gimbernat, 2010 (*), 53, 171-177

EL DOCTOR JOAN NAVÉS I JANER (1914-1997) I LA GUERRA CIVIL ESPANYOLA

FUENTES SAGAZ, Manuel de
GONZÁLEZ CASANOVA, Joan Carles

RESUM: Nota sobre l'activitat mèdica de Joan Navés i Janer (1914-1997) en els anys de la guerra civil. Activitat esportiva como a porter del RCD Español de Barcelona. Episodis durant la guerra en el front d'Aragó. Director de l'Hospital de Manresa. Graduació com a metge el novembre de 1936. Reincorporació a la postguerra Anulació del títol. Nova graduació el maig de 1939. Dedicació a la traumatologia de l'esport a la «Mutual Deportiva».

Paraules clau: Joan Navés i Janer, medicina esportiva, guerra civil, front d'Aragó, Hospital de Manresa.

RESUMEN: Nota sobre la actividad de Joan Navés i Janer (1914-1997) en los años de la guerra civil. Actividad deportiva como portero del RCD Español de Barcelona. Episodios durante la guerra en el frente de Aragón. Director del Hospital de Manresa. Graduación como médico en noviembre de 1936. Reincorporación en la postguerra Anulación del título. Nueva graduación en mayo de 1939. Dedicación a la traumatología del deporte en la Mutual deportiva.

Palabras clave: Joan Navés i Janer, medicina deportiva, guerra civil, frente de Aragón, Hospital de Manresa.

*

Les vivències del doctor Navés durant la Guerra Civil Espanyola van ser similars a les viscudes per altres metges i en especial els especialistes en cirurgia i traumatologia. És per això que volem exposar la seva experiència, que hem pogut conèixer gràcies a la seva família que ens ha permès llegir els seus manuscrits realitzats "in situ" en castellà.

El doctor Joan Navés i Janer (1914-1997), fill de Francesc i Nicanora, va néixer a Viladrau (Girona), el 28 de gener de 1914, on el seu pare era mestre. Posteriorment la família es va traslladà a Sitges i finalment a Barcelona. A Sitges, Joan Navés va demostrar inclinació per la música i el dibuix.

Gimbernat, 2010 (*), vol. 53, pàgs. 171-177, ISSN: 0213-0718

171

Als 15 anys finalitzà a Barcelona els seus estudis de Batxillerat.¹ Al ser massa jove per iniciar els estudis de Medicina, aconsellat pel seu pare, estudià Magisteri a Barcelona. Aprovà totes les assignatures en un any, algunes amb gran facilitat com la música, que ja havia estudiat al Conservatori, dels 12 als 15 anys, a l'escola Municipal de Música, i el dibuix pel que tenia una especial habilitat.²

El doctor Navés de jove, era corpulent, ben plantat. Li agradava jugar a futbol a la plaça de davant de l'Hospital Clínic de Barcelona. Jugava de porter i no de davanter atacant, que era el que li feia il·lusió. Durant la carrera de Medicina fou alumne intern a diverses càtedres, però especialment a cirurgia, en la que va romandre des de 1931 fins a 1936. Per la seva facilitat per el dibuix el Professor Pedro-Pons li encarregava els dibuixos per la càtedra.³

Als 18 anys, estudiant Medicina, va començar a practicar esport, atletisme, esquí, rugbi i futbol, en equips amateurs. Va patir algunes lesions que el van relacionar amb la Medicina Esportiva. El 1934 el doctor Navés jugava a futbol com a professional amb el Futbol Club Badalona, a la lliga de 2ª divisió. Va patir una fractura de clavícula, sent atès pel doctor Emili Moragas Ramírez a la *Mutual Deportiva de Catalunya*. Al juny de 1936, gràcies haver parat un penal, fou traspassat al Real Club Deportivo Español com a porter. A l'Español jugava Albert Martorell, mític porter del club, i l'entrenador era el Sr. Caicedo. Amb el que guanyava jugant, el doctor Navés va pagar-se la carrera de Medicina. Segons confessió del propi doctor Navés, "*mi estilo como portero fue una copia del de Zamora, Eizaguirre y Platko.*"⁴

Segons el propi Joan Navés, "*el 18 de julio de 1936, había llegado su meta de aspiraciones deportivas, jugaba de portero en uno de los dos mejores equipos de fútbol de Cataluña, Barcelona y Español, cobraba como mínimo 500 Ptas. mensuales y pronto sería médico y podría decir adiós a los bancos de las aulas de la Facultad y sentir a su trasero por fin libre de sentarse 8 meses cada año en sus gastadas maderas*". Navés vivia al carrer Aragó 150, 4rt., 2a., a casa dels seus pares. Era futbolista, estudiant de 6è curs de Medicina. Li faltaven tres assignatures per acabar els seus estudis, Mèdica 1,2 i 3 i un grup de quirúrgiques.

El 18 de juliol de 1936 Navés estava a casa de Bernabé Latorre repassant Mèdica I. Era de la quinta del 35 i havia aconseguit pròrroga per estudis. Volien anar al dia següent a Tossa de Mar. Al dirigir-se a la Plaça Universitat per agafar l'autobús, un taxista li avisà del perill dels trets que hi havien al centre de Barcelona. Navés va veure nombroses ambulàncies camí del Hospital Clínic. Tornà a casa i el seu pare li recomanà d'anar al Clínic per si podia ajudar.

Hi havia un gran desconcert. Homes armats per les sales donant conyac a pacients recents laparatomitzats. Es posà en contacte amb Albert Martorell i es va assabentar que el seu oncle Rosend Janer, juntament amb el rector de Sant Pere Pescador, havien sigut afusellats. Navés va començar a operar i a col·laborar en tot el que va poder.

Dintre del caos, el fet de ser sanitari permetia portar un braçalet groc amb la Creu de Malta en Blanc, que permetia anar pel carrer amb una certa tranquil·litat. Els metges estaven autoritzats a utilitzar el seu cotxe. Durant els mesos de juliol i agost de 1936, cada diumenge, l'Espanol organitzava un partit de futbol a benefici de les milícies. En aquests partits, una part jugava Albert Martorell i l'altra Joan Navés.

Estudiant de 6è curs de Medicina, Navés, el 31 d'agost de 1936 s'allistà, i al dia següent, a las sis del matí s'integrava a la Columna *Los Aguiluchos de la FAI*, a les ordres de Joan García Oliver. El seu primer destí va ser Huerrios, on va estar des de el 3-9-36 fins al 18 del 12 del 1936. Huerrios, al oest d'Osca, a uns 1500 metres de la ciutat, *"tenía unas 40 casas con dos únicas calles, una iglesia totalmente destruida, unas escuelas y una fuente de tres caños de la que salía un agua riquísima. Parte de la población civil vivía aún allí y al pueblo llegaban balas perdidas y obuses de artillería"*.

Quant feia aproximadament tres setmanes que estava a Huerrios, el seu amic Latorre li envià un telegrama en el que li comunicava que, a la Facultat, s'estaven realitzant els exàmens de les assignatures que tenien pendents per finalitzar la carrera de Medicina. A Navés li va costar convèncer al seu cap Vivancos de la necessitat que tenia d'anar a Barcelona a examinar-se, i al novembre de 1936 va aprovar totes les assignatures que tenia pendents. El títol del any 1936 el donava el Ministre d'Educació Nacional en nom del President de la República. Per fi Navés va poder dir *YA SOY MÉDICO*. Es va col·legiar a Barcelona amb el número 50 el 28 de maig de 1937.

El doctor Navés tornà a Huerrios on es va especialitzar, cada dia més, en traumatologia. La revisió dels ferits i operats durava entre dos i tres hores. *"Nunca hice más que preocuparme de que los que caían heridos o enfermos, estuvieran lo máximo de bien atendidos y por esto nadie se metió conmigo ni tuve ninguna discusión con compañeros, ni con los jefes ni delegados que por allí corrían"*. Durant les hores de descans Navés es dedicava a jugar al futbol o a prendre el sol. A les tardes es dedicava a escriure a casa, a alguna noia o a un amic. A vegades tres cartes diàries. *"Recibir y escribir cartas a seres queridos cuando se está en el frente es una de las emociones más agradables de la vida de un hombre"*.

Van destinar a Huerrios al doctor Roca de Viñals, que va arribar amb el seu Ford. No va caure massa bé a Buenaventura, cap de Sanitat d'Osca, qui li va requisar el cotxe i el volia enviar a primera línia de combat, fet que va evitar el doctor Navés. Un dia Buenaventura

va encallar el cotxe del doctor Roca de Viñals i volgué treure'l a força de braços. Aquest fet li va produir una hèrnia discal que li produí un gran dolor. Calia traslladar-lo a Barcelona per a ser operat. El doctor Navés fou l'encarregat del trasllat i va sol·licitar que l'acompanyés el doctor Roca de Viñals.

Al passar per Barbastro, el doctor Ferran Martorell li va demanar al doctor Navés que al tornar de Barcelona es quedés amb ell. D'aquesta manera, el 18 de desembre de 1936, Navés va formar part de l'equip mèdic de l'Hospital de Barbastro.

Amb el doctor Ferran Martorell treballava un traumatòleg natural de Lleida, el doctor Soler Sabater que havia estat a Viena amb Böhler i li deien Böhler III perquè Jimeno Vidal era Böhler II. Primerament, el doctor Navés era l'ajudant del doctor Soler Sabater, encara que Navés ho feia tot. Posteriorment, el doctor Soler va tenir un altre destí i d'aquesta manera, el doctor Navés va restar com a responsable de la sala de Traumatologia i com a Cap del Tribunal que jutjava les causes d'incapacitat per anar a la guerra.

Al costat del doctor Ferran Martorell, Navés va aprendre cirurgia general i amb l'oculista Cinat a tractar la dacriocistitis. En una carta del doctor Ferran Martorell al seu germà Albert, entre altres coses li deia: "*Navés me obsequia casi diariamente tocando la mandolina. Se porta muy bien, trabaja mucho y es un hacha en yesos y fracturas*". Una nit Navés va veure com Martorell estava preocupat per no ser al costat de la seva esposa que estava a punt de ser mare. Pocs dies després, Martorell va ser destinat a Barcelona.

En el seu lloc va arribar el doctor Ribes, procedent de l'Hospital de Sant Pau i s'inicià un temps amb una certa relaxació i alegria, entre acudits, cants, jotes... Navés tocava la mandolina i organitzava partits de futbol jugant com davanter centre. En un d'aquests partits Navés va patir una lesió de menisc extern que li va fer coixejar durant mesos i al final curà sola. Durant els bombardeigs tenien l'ordre de refugiar-se. El doctor Navés acompanyava als malalts, que al tenir una tracció continua no podien posar-se sota el llit. El doctor Navés fou condecorat per la seva conducta i dedicació sense límits, operant durant hores seguides "*porque era necesario*". Durant tota la vida va conservar cartes d'agraïment tant de civils com de militars.

En 1937, el doctor Navés va ser destinat, com Cap d'Equip Quirúrgic a Puebla de Híjar. El Cap de Sanitat era Ramon Monegal i com a superior en grau, per ser comandant, estava el doctor Gabarró. La gent agraïda per les atencions dels metges els hi regalaven menjar que compartien, menys el doctor Gabarró qui posava el seu nom als ous que li regalaven.

Posteriorment s'inicià la retirada. Navés va anar de Puebla de Híjar a Codo, a prop de Belchite. De Codo a Azaila i de Azaila tornà a Puebla de Híjar, on Navés va ser ametrallat

per un avió que no va encertar, però Navés sí que va veure la mort. Poc temps després va anar a Casp, on va contactar amb el doctor Broggi i amb els germans Miquel anestesistes. Posteriorment va anar a Alcanyís, Gandesa i a Mora la Nova a on es va incorporar a la Columna Durruti. A continuació la retirada el portà a Pinell de Brai, on ajudà al doctor Altisenc, a Tivisa, a Igualada, a La Seu d'Urgell, a Ulldemolins i a Manresa, on fou Director de l'Hospital de Sant Andreu.

A Manresa, el doctor Navés va viure a casa de la família Lluvià, que tenien dues filles, Àngela, qui tocava el piano i, poc a poc, es van comprometre, amb l'oposició de la mare, a pesar de que Navés havia intervingut eficaçment quan volien afusellar al seu marit. Amb l'arribada d'en Franco la mare ho celebrà molt i menyspreava a Navés per ser un Cap Rojo.

El doctor Monegal era el seu Cap i va destinar al doctor Navés a dirigir la Cirurgia al Centre de Recuperació de Montserrat. El director d'aquest centre era el doctor Riu, propietari de la Clínica Provença de Barcelona i Navés era el Sub-director Científic. Un dia el doctor Trueta va passar per Montserrat i va parlar amb en Navés sobre la cirurgia de guerra i l'esterilització de las mans per operar. Van parlar sobre cura d'Orr que després, a Anglaterra, li va donar tanta fama a Trueta. En aquesta època el doctor Navés comença a utilitzar les sulfamides.

Artur Bladé Desumvila, va definir a Navés, que tenia el grau de capità i era el responsable de la Traumatologia i Rehabilitació, com "*joven, simpático, alto fuerte futbolista, que impregnaba todo lo que hacía de un ambiente jovial y deportivo*". Mentrestant, el doctor Navés feia gimnasia en la terrassa sobre la basílica.⁵

El Delegat Governatiu estava encarregat de salvaguardar la residència de l'Abad, la biblioteca, la impremta, la pinacoteca, el temple, etc. També hi eren el pintor Anglada Camarasa, l'escultor Josep Viladomat, el capità Jaume Pi Sunyer i el doctor Diego Ruiz encarregat d'escriure l'aportació de Catalunya a la cultura universal.

A principis de 1939 van ser evacuats de Montserrat i van anar a Ribes de Freser. Posteriorment el doctor Navés va a Banyoles on des de feia temps, hi era el doctor Jimeno Vidal, amb la seva esposa austríaca, treballant. El doctor Jimeno feia temps que havia tingut un enfrontament dialèctic amb un comunista que volia destruir el monestir de Banyoles. Jimeno aduint que la creu era el símbol antic de les relacions sexuals i explicant que el monestir era precis per instal·lar un hospital va aconseguir salvar l'edifici.

Rudolf Matas entre 1938 i 1939 va visitar el hospital i va quedar molt gratament impressionat, especialment de la cura d'Orr allà practicada. Jimeno li va ensenyar una

estadística personal sobre el tractament de més de 6.000 fractures de fèmur amb un 3,2% de morts, 5 amputacions.⁶

El 26 de gener les tropes de Franco ocupen Barcelona i la Brigada Lister, en retirada, passà per Banyoles. El capità Trigo disposà la immediata evacuació dels ferits fet al que Jimeno es va oposar. Al sortir de Banyoles el capità Trigo es va emportar a part del personal sanitari i a civils entre els que es trobava l'esposa de Jimeno, que no va voler dir on era el seu marit. Ella i altres més van rebre un tret al clatell al poble de Bescarà. Afortunadament la seva filla estava sana i estàvia a Banyoles.⁷

L'endemà Navés es va assabentar dels fets. Les tropes franquistes van entrar a Banyoles i el metge que anava amb elles va acollir molt bé al personal sanitari però tots els presoners van ser portats caminant des de Banyoles fins a Girona a on els van tancar en un cinema. Durant la guerra, el doctor Navés havia practicat més de 2.000 intervencions quirúrgiques i realitzat innumerables reduccions de fractures.

En l'últim equip de cirurgia del doctor Navés hi havia el doctor José Ortiz, ginecòleg de Madrid, el doctor Camacho i un practicant, el Sr. Oñate, natural de Olite, que actuava d'anestèsista. Tots els components de l'equip van ser presoners i de Girona van anar finalment a Barcelona.

A Barcelona el doctor Navés i demés presoners estaven tancats al quart pis d'un edifici que tenia les escales sense acabar. Amb les mantes de tots van improvisar llits a terra. Els alimentaven dos cops al dia, pa i una llauna de sardines o de carn procedent de l'Argentina. El metge de les tropes "nacionals" no va trigar a buscar als metges presoners i Navés es va encarregar de la traumatologia. Un dia un presoner va caure per la perillosa escala i es fracturà el fèmur. "*Fue mi ocasión para salir de allí. Dejé al accidentado en el hospital de la calle Tallers y me fui al local del Español, cerca, en la Plaza Universidad, y de allí a casa de mis padres, ya que en el Español tenían contactos con jefes militares de Franco para que me depurasen y pudiera incorporarme el equipo*". El 3 d'abril de 1939 finalitzà la guerra per el doctor Navés.

Al maig de 1939, el doctor Navés va haver de tornar-se a examinar de les assignatures que el novembre de 1936 havia aprovat. No li van reconèixer el títol de metge signat en temps de la República. Es va examinar juntament amb Latorre i Tomás. Els exàmens van ser orals i no molt exigents. "*Volví a salir de la Facultad con la ilusión de ser **oficialmente médico***". El títol de 1939 l'havia donat el Ministre en nom de Franco i portava data de 25 de novembre de 1940. El 28 de novembre de 1939, el Col·legi de Metges de Barcelona acceptava la situació del doctor Navés i el col·legiava amb el número 3838. Posteriorment,

el 28 d'octubre de 1940, el doctor Navés va passar per un Tribunal Militar que l'exonerà de tota culpa i va reconèixer que eren immillorables els seus antecedents i que la graduació militar en el Exèrcit Republicà era degut a la seva condició de metge.

BIBLIOGRAFIA

1. *De enseñanza oficial. Información local del Rectorado.* La Vanguardia 6 de marzo de 1930, página 14.
2. *Escuela Normal del Magisterio Primario de Barcelona.* La Vanguardia 7 de marzo de 1933, página 13.
3. Moncunill M.: *Joan Naves o el rei Mides.* Galeria Agora Sitges 1992.
4. Calvo, J. A.: *Durante 36 años ha prestado sus servicios médicos al Español.* El Mundo Deportivo. 1980.
5. Bladé i Desumsvila A.: *L'exiliada* (Dietari de l'exili 1939-1940)
6. Matas Rudoph: *Discussion: Contaminated wounds.* Annal of Surgery. August, 1940: 267-270.
7. Bonet Bertomeu, J. M^e.: *Semblanza biográfica.* Del libro homenaje al Prof. Dr. Med Fco. Jimeno Vidal. 1978: 9-22.